

3

REGIONY A CHOVÁNÍ V NICH

Region je možné definovat jako místo do určitého stupně ohraničené bariérami vnímání. Regiony se mezi sebou liší stupněm ohraničenosti a dělí se též podle komunikačních prostředků, v nichž se bariéry vnímání vyskytují. Tak například silné skleněné stěny, jaké známe z televizní či rozhlasové režie, mohou region izolovat zvukově, nikoli však vizuálně, zatímco u kanceláře rozdělené dřevotřískovými přepážkami je tomu opačně.

V naší angloamerické společnosti – trávící většinu času v interiéru – se představení provádí obvykle ve výrazně ohraničeném regionu, k němuž se často pojí i časové meze. Dojem z představení a pochopení situace jím předkládané vyplní regionální a časové rozpětí tak, aby se kterýkoli jednotlivec ocitající se v tomto časoprostoru dostal do pozice, z níž může výkon pozorovat a nechat se vést definicí situace, jak ji představení předkládá.¹

Výkon bude často ze strany účinkujícího a obecnstva zahrnovat pouze jedno ohnisko vizuální pozornosti, jako je tomu například při prezentaci politického projevu v auditoriu nebo při návštěvě pacienta v lékařské ordinaci. Přesto však mnoho představení zahrnuje jako svou nedílnou součást nezávislé skupinky či hloučky, v nichž probíhá verbální interakce. Například koktejlový večírek se typicky skládá z několika konverzačních podskupin, jejichž velikost a složení se neustále mění. Podobně i ve větším obchodě nacházíme typicky několik ohnisek slovní interakce, z nichž každé je představováno dvojicí prodavač-zákazník.

Vezmeme-li za výchozí bod konkrétní představení, bude pro nás výhodné užívat občas termínu „přední region“ pro označení místa, kde představení probíhá. Pevné znakové vybavení takového místa jsme již dříve označili za tu část fasády, již nazýváme „scénou“. Budeme si muset uvědomit, že některé aspekty

představení jako by nebyly hrány pro obecnstvo, ale pro tento přední region.

Výkon jednotlivce v předním regionu můžeme chápat jako úsilí vzbudit dojem, že jeho činnost v regionu zachovává a splňuje určité normy. Zdá se, že tyto normy spadají do dvou širokých uskupení. Jedno se týká způsobu, jakým se účinkující chová k obecnstvu, s nímž hovoří nebo s nímž místo hovoru gestikuluje. Tyto normy se někdy označují jako záležitost zdvořilosti. Druhá skupina norem se týká způsobu chování účinkujícího, který se nachází v dohledu či doslechu obecnstva, s nímž ale nutně nemusí hovořit. Při odkazování na tuto druhou skupinu norem budu užívat termínu „konvence“, i když budu muset místy přidat určitá vysvětlení či omluvy, abych užití tohoto termínu ospravedlnil.

Když se zaměříme na požadavky konvencí v určitém regionu, požadavky, které se netýkají chování k ostatním lidem během konverzace, můžeme je opět rozdělit na dvě podskupiny, a sice morální a instrumentální. Morální požadavky jsou samoučelné a podle všeho odkazují na pravidla týkající se nezasahování do činnosti druhých a neobtěžování druhých, pravidla o pohlavní slušnosti, o respektování posvátných míst a podobně. Instrumentální požadavky samoučelné nejsou a podle všeho odkazují na povinnosti, jaké může zaměstnavatel vyžadovat od zaměstnanců – péče o majetek, udržování kvality práce a podobně. Možná máte pocit, že termín konvence by se měl užívat pouze k označení morálních norem a pro instrumentální normy by se měl nalézt termín jiný. Když však zkoumáme pořádek udržovaný v určitém regionu, zjistíme, že tyto dva druhy požadavků, morální i instrumentální, na jednotlivce působí velmi podobným způsobem, jednatel je musí respektovat, a jak morální, tak instrumentální ohledy či racionalizace jsou předkládány jako ospravedlnění většiny norem, které musí být zachovávány. Je-li dodržování norem zajišťováno pomocí sankcí a osoby, která rozhoduje o jejich uvalení, pro účinkujícího bude často nepodstatné, zda je ta která norma ospravedlněna na základě instrumentálních nebo morálních ohledů a zda se po něm vyžaduje, aby tuto normu přijal, či nikoli.

Můžeme poznamenat, že ta část osobní fasády, již jsem označoval jako „způsob vystupování“, bude významná ve vztahu ke

zdvořilosti, a že část nazvaná „vzhled“ bude významná ve vztahu ke konvenci. Rovněž si můžeme povšimnout, že pokud konvenční chování nabude formy prokazování úcty scéně a regionu, v němž se člověk nachází, může být toto prokazování úcty samozřejmě motivováno touhou zapůsobit na obecenstvo příznivým dojmem, vyhnout se sankcím a podobně. A konečně bychom měli říci, že požadavky konvencí jsou z hlediska životního prostředí důraznější než požadavky na zdvořilost. Obecenstvo může podrobovat celý přední region neustálé kontrole dodržování konvencí, ale zatímco tak činí, nikdo nebo jenom několik málo účinkujících může být nuceno k tomu, aby s obecnstvem hovořilo a přitom demonstrovalo zdvořilost. Účinkující se mohou přestat snažit působit určitým dojmem, ale nemohou obecnstvu zabránit v tom, aby si z nich nadále určitý dojem nevyvozovalo.

Ve studii o organizovaných společenstvích je důležité popsat převažující normy konvencí; není to jednoduché, protože dotazované osoby a studenti mají často neuvědomělou tendenci přijímat mnohé z těchto norem jako samozřejmost, dokud nedojde k nehodě, ke krizi nebo nenastanou zvláštní okolnosti. Například je známo, že různé obchodní kanceláře mají různé normy týkající se neformálních rozhovorů jednotlivých úředníků, ale teprve při studiu kanceláře, v níž je zaměstnám značný počet uprchlíků z ciziny, si najednou uvědomíme, že povolení k neformálnímu hovoru ještě nutně neznamená povolení k neformálnímu hovoru v cizím jazyce.²

Zvykli jsme si automaticky předpokládat, že pravidla konvence běžná v posvátných institucích, jako jsou kostely, budou velmi odlišná od pravidel každodenních pracovišť. Neměli bychom z toho však vyvozovat závěr, že normy uplatňované na posvátných místech jsou početnější nebo přísnější než normy běžných pracovišť. Žena v kostele se může posadit, může se zasnít, může si dokonce zdřímnout. Jako prodavačka v obchodě s konfekcí však musí třeba celou dobu stát, všeho si všímat, vynechat žvýkačku, stále se usmívat, i když s nikým zrovna nemluví, a mít na sobě oblečení, které si jen stěží může dovolit.

Jednou z forem konvence studované v organizovaných společenstvích je takzvaná „předstíraná práce“. V mnoha společnos-

tech se rozumí samo sebou, že dělníci odvedou v daném čase určitý objem práce, ale navíc se od nich vyžaduje i to, aby byli neustále připraveni budít zdání, že v dané chvíli pracují opravdu velmi usilovně. O loděnici se dozvídáme následující:

„Bylo zábavné pozorovat tu náhlou změnu, která nastala, když se rozkřiklo, že je v trupu nebo v dílně předák nebo že se tu zastaví inspekce z přední kanceláře. Námořní důstojníci a vedoucí spěchali ke svým skupinkám dělníků a pobízeli je k viditelné činnosti. „Nenechte se od něj nachytat, jak sedíte,“ zněla univerzální výtky, a kde momentálně žádná práce nebyla, našla se nějaká trubka, kterou dělníci začali pilně ohýbat a řezat do ní závitů, nebo byl šroub, již pevně uchycený na svém místě, podroben dalšímu zbytečnému utahování. To vše byla oficiální pocta nevyhnutelně provázející návštěvu šéfa a její konvence byly oběma stranám tak důvěrně známé jako konvence obklopující inspekci prováděnou pětithvězdkovým generálem. Zanedbání jakéhokoli detailu tohoto falešného a prázdňového divadla by se vykládalo jako známka nejhrubší neúcty.“³

Podobně se dozvídáme o oddělení psychiatrického ústavu:

„Hned v jeho první den na oddělení ostatní ošetřovatelé pozorovateli výslovně řekli, že se nesmí „nechat nachytat“, jak bije pacienta, že se musí stavět nanejvýš zaměstnaným, když oddělení obchází ředitelka, na niž také nesmí promluvit, dokud ona neosloví jeho. Pozorovatel si všiml, že někteří ošetřovatelé hlídají, jestli nepřichází, a varují včas ostatní, aby nikdo nebyl přistižen při nepřijatelné činnosti. Někteří ošetřovatelé si práci šetří na dobu, kdy bude ředitelka na oddělení, aby byli zaměstnáni a nedostali úkoly navíc. Na většině ošetřovatelů není tato změna chování tak patrná, závisí to převážně na tom kterém ošetřovateli, na ředitelce a na situaci panující na oddělení. Přesto však téměř všichni ošetřovatelé své chování do určité míry změň, když je přítomna oficiální osoba, jako právě ředitelka. To pak není vidět vůbec žádné porušování pravidel a nařízení...“⁴

Od úvah o předstírané práci je jenom krůček k úvahám o dalších normách pracovní činnosti, pro něž musí být zachováno určité zdání, jako jsou pracovní tempo, osobní zájem, hospodárnost, přesnost a podobně.⁵ A od úvah o pracovních normách obecně je

už také jen krůček k úvahám o dalších významných aspektech konvencí na pracovišti, aspektech instrumentálních a morálních, jimiž jsou například způsob oblékání, povolená hladina zvuku, zakázané kratochvíle, záliby a výlevy citů.

Předstíraná práce společně s dalšími aspekty konvencí na pracovišti se obvykle pokládá za břemeno především pro osoby z nižších stavů. Dramaturgický přístup nám však prikazuje společně s předstíranou prací zvažovat rovněž problém provázející předstírání opaku, tedy předstíranou nečinnost. Například ze vzpomínek sepsaných o životě společnosti z počátku devatenáctého století, která si mohla jen s bídou říkat „lepší“, se dozvídáme:

„Lidé byli krajně škrobení v otázce návštěv – jen si vzpomeňme na návštěvu z *Mlýnu na řece Floss*. K návštěvám docházelo v pravidelných intervalech, tak, aby byl znám i den, kdy návštěva přijde nebo má být oplacena. Byl to obřad, který obsahoval podstatnou část společenské etikety a předstírání. Nikdo například nesměl být přistižen při žádné práci. V lepších rodinách se tradovalo, že paní domu nikdy nedělaly nic vážného nebo užitečného po skončení oběda; odpoledne mělo být zasvěceno buď procházkám, nebo návštěvám, nebo elegantnímu plýtvání časem doma. Proto byly-li dívky v době příchodu návštěvy zaměstnány jakoukoli užitečnou prací, strčily ji pod pohovku a předstíraly, že čtou nebo malují, pletou nebo se účastní lehké a módní konverzace. Proč na takové důkladně promyšlené předstírání přistoupily, nemám nejmenší potuchy, když všichni stejně věděli, že všechny dívky v tomto domě v jednom kuse něco vyrábějí, spravují, vystřihují, stehují, vsazují klinky, zkracují, obracejí a jinak hospodaří. Jak by vás vůbec mohlo napadnout, že advokátovy dcery vypadají v neděli tak dobře, kdyby nebyly dost šikovné na to, aby si samy daly oblečení dohromady? Každý to samozřejmě věděl a nikdo dnes nepochopí, proč to ty dívky na místě nepřiznaly. Možná chovaly něco jako tušení nebo mlhavou naději či tajný sen, že by jim snad pověst marnosti opravdových dam mohla na okresním bále pomoci překročit meze a pohybovat se ve společnosti venkovské šlechty.“⁶

Mělo by být jasně zřejmé, že osoby, které musí předstírat práci nebo naopak nečinnost, se sice pravděpodobně nalézají na opač-

ných koncích spektra, ale přesto se musí přizpůsobit tomu, že na ně reflektory svítí z téže strany.

Již jsme se zmínili, že když k činnosti jednotlivce dochází v přítomnosti druhých osob, některé aspekty činnosti jsou výrazovými prostředky zdůrazněny a jiné, které by mohly narušit předkládaný dojem, jsou naopak potlačeny. Je jasné, že zdůrazněné skutečnosti se objeví v tom, co jsem nazval předním regionem; mělo by být proto stejně jasné, že může existovat ještě jiný region – „zadní region“ nebo „zákulisi“ – kde se objevují skutečnosti potlačované.

Zadní region či zákulisi můžeme definovat jako místo vztahující se ke konkrétnímu představení, kde je dojem vyvolávaný výkonem vědomě coby realita popírán. Taková místa mají samozřejmě mnoho charakteristických funkcí. Právě zde může být přepečlivě konstruována schopnost sdělit představením něco mimo dojem, jímž působí; právě zde jsou otevřeně vytvářeny iluze a zdání. Zde mohou být kulisy a předměty osobní fasády skladovány v jakémsi kompaktním balení celého repertoáru činů a postav.⁷ Zde mohou být ukryty různé stupně obřadného vybavení, jako jsou alkoholické nápoje nebo oblečení, tak aby obecenstvo nevidělo, jak se s nimi nakládá, a nemohlo si to porovnat s tím, jak se s nimi nakládat mohlo. Sem se ukládají zařízení, jako je telefon, aby mohla být užita „k soukromým účelům“. Zde se mohou upravovat kostýmy a další součásti osobní fasády a lze zde kontrolovat, zda na nich nejsou nějaké závady. Zde si může tým v nepřítomnosti obecenstva vyzkoušet svůj výkon a vyhledat v něm výrazy, které by obecenstvo mohly urazit; zde slabí členové týmu, kteří jsou výrazově méně schopní, mohou učit nebo mohou být z představení vyloučeni. Zde se může účinkující uvolnit; může odložit svou fasádu, přestat recitovat svou roli a vystoupit z ní. Simone de Beauvoirová nám poskytuje značně živý obraz této zákulisní činnosti, když popisuje situace žen v nepřítomnosti mužů:

„Co dodává hodnotu takovým vztahům mezi ženami, je právě pravdivost, která je jimi implikována. Při konfrontaci s mužem žena vždy něco hraje; lže, když předstírá, že přijímá své postavení nepodstatné polovičky, lže, když mu prostřednictvím imitování, kostýmů a naučených frází představuje imaginární postavu. Tato

teatrálnost vyžaduje neustálé napětí: když je se svým manželem nebo milencem, každá žena si více či méně uvědomuje „nejsem sama sebou“: svět mužů je hrubý, má nabroušené hrany, hlasy příliš zvučné, světla příliš ostrá, kontakty drsné. S ostatními ženami se žena ocitá za scénou; brousí si zbraně, ale ne v boji; dává si dohromady kostým, připravuje si líčidla, podrobně plánuje taktický postup; loudá se v županu a pantofličkách portálem, než vstoupí na scénu; má ráda tuhle laskavou, příjemnou, uvolněnou atmosféru...

Některým ženám je tahle vřelá a pošetilá důvěrnost dražší než vážná pompéznost vztahů s muži.⁸

Je velmi běžné, že zadní region výkonu je umístěn na konci prostoru, kde je výkon prezentován, a je od místa prezentace oddělen nějakou přepážkou a střeženou spojovací chodbou. Díky tomu, že spolu přední a zadní region takto sousedí, účinkujícímu vpředu může být v průběhu výkonu zezadu poskytována pomoc a účinkující může svůj výkon občas přerušit ke krátkým chvílím odpočinku. Obecně samozřejmě můžeme říci, že zadní region je místem, kde se účinkující může spolehnout na to, že nebude rušen žádným z členů publika.

Vzhledem k tomu, že v zákulisí jsou viditelná důležitá tajemství představení, a vzhledem k tomu, že účinkující v zákulisí vystupují ze své role, můžeme přirozeně očekávat, že cesta z předního regionu do zákulisí bude pro členy obecního uzavřena nebo že celý zadní region bude před obecníkem ukrytý. To je běžně praktikovaná technika managementu dojmů a vyžaduje, abychom se na ni zaměřili podrobněji.

Je zjevné, že ovládnutí zákulisí hraje významnou roli v procesu „kontroly práce“, jímž se jednotlivci snaží izolovat se od deterministických požadavků, které je obklopují. Má-li dělník v továrně úspěšně budit dojem, že celý den tvrdě pracuje, pak musí mít bezpečné místo, kde ukryje trik, který mu umožňuje odvést celodenní práci s menší než celodenní námahou.⁹ Má-li být truchlícím pozůstalým ponechána iluze, že zesnulý spí skutečně hlubokým a klidným spánkem, musí být zaměstnanci pohřební služby schopni udržet pozůstalé mimo prostory, kde jsou mrtvolky vysušovány, vycpávány a líčeny v přípravě na jejich poslední předsta-

vení.¹⁰ Mají-li zaměstnanci psychiatrické léčebny vzbudit dobrý dojem z celé nemocnice v lidech, kteří přicházejí navštívit své příbuzné, bude důležité, aby dokázali návštěvám zabránit v přístupu na jednotlivá oddělení, zejména na oddělení pacientů s chronickými poruchami, a odvést je místo toho do speciálních návštěvních místností, které bude možné zařídit relativně slušným nábytkem a kde bude možné zajistit, že jsou všichni pacienti řádně oblečeni, umyty, zachází se s nimi slušně a chovají se relativně spořádaně. Podobně v mnoha oborech služeb bude zákazník požádán, aby v obchodě nechal věci, které potřebuje spravit, a odešel, aby mohl řemeslník pracovat v soukromí. Když se zákazník vrátí pro své auto – nebo hodinky, kalhoty či rádio – je mu představeno ve fungujícím stavu, stavu, který zastírá množství a druh vykonané práce, počet chyb, ke kterým došlo, než byl předmět konečně spraven, a další podrobnosti, jež by zákazník musel znát, aby byl schopen posoudit přiměřenost požadovaného honoráře.

Zaměstnanci služeb berou své právo na to, že je obecníkem zamezen přístup do zákulisí, již jako takovou samozřejmost, že se více pozornosti zaměřuje na případy, při nichž tato běžná strategie nemůže být uplatněna, než na případy, kdy platí. Značně potíže má v tomhle ohledu ve Spojených státech vedoucí benzínové pumpy.¹¹ Je-li třeba provést opravu, zákazníci často odmítají nechat své auto v podniku přes noc nebo po celý den, což by udělali, kdyby své auto zavezli do servisu. Navíc, když opravář dělá potřebné zákroky a úpravy, zákazníci mají často pocit, že mají právo ho při práci sledovat. Má-li být vykonána nějaká fiktivní služba a má-li ji zákazník zaplatit, musí být provedena přímo před očima osoby, již je o realitě této služby třeba přesvědčit. Ve skutečnosti však zákazníci nejenže neberou ohled na právo zaměstnanců čerpací stanice mít své vlastní zákulisí, ale často navíc definují celou benzínovou pumpu jako jakési otevřené město mužů, místo, kde je jednotlivec vystaven nebezpečí, že si zamaže šaty, a má proto právo požadovat plná zákulisní privilegia. Řidiči-muži se vloudají dovnitř, postříčí si klobouk do týla, plivou na zem, klejí a požadují zdarma služby či rady na cestu. Vrazí dovnitř, a jako by to bylo běžné, jdou použít toaletu, nástroje patřící stanicí, telefon v kanceláři, anebo jdou dokonce prozkoumat sklad, zda v něm nemají

potřebné součástky.¹² Aby se vyhnuli semaforům, přejíždějí řidiči příjezdovou cestu za stanicí bez ohledu na vlastnická práva jejího majitele.

Hotel Shetlandy je dalším příkladem potíží, s nimiž se potýkají zaměstnanci bez dostatečné kontroly nad územím svého zákulisí. V hotelové kuchyni, kde byly připravovány pokrmy pro hosty a kde se stravovali a zdržovali zaměstnanci, přetrvávala kultura domkářů. Bude užitečné připomenout některé podrobnosti této kultury.

V kuchyni převládaly domkářské vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnanci. Obě strany se vzájemně oslovovaly křestním jménem, přestože chlapci na mytí nádobí bylo čtrnáct let a majiteli hotelu přes třicet. Manželé vlastníci hotel a jejich zaměstnanci jedli společně a během jídla se v relativní rovnosti podíleli na běžném hovoru a zábavě. Když majitelé pořádali neformální kuchyňské večírky pro přátele a širší rodinu, účastnili se jich i hoteloví zaměstnanci. Tento vzorec důvěrnosti a rovnosti mezi vedením a zaměstnanci byl v rozporu s vystupováním obou vrstev před hosty a stejně byl v rozporu i s představou chovanou hosty o společenském odstupu, jaký by měl být zachováván mezi úředníkem, s nímž písemně dojednávají podrobnosti svého pobytu, a pokojskými a poslíčky, kteří jim vynesli zavazadla do pokoje, každou noc jim leštili boty a ráno vynášeli nočníky.

Podobně v hotelové kuchyni se jedlo tak, jak bylo na ostrově zvykem. Když bylo maso, bylo vařené. Často podávané ryby byly buď rovněž vařené, nebo nasolené. Brambory, nevyhnutelná součást každodenního hlavního jídla, byly téměř vždy vařené ve slupce a jedly se po ostrovním způsobu: každý ze stolovníků si vezme brambor rukou z mísy uprostřed stolu, nabodne jej na vidličku, oloupe nožem a slupky odloží na úhlednou hromádku vedle talíře, aby je po jídle mohl nožem shrnout. Stůl byl pokrytý voskovým ubrusem. Téměř každé jídlo zahajoval talíř polévky a polévkové misky se užívaly místo talířů i pro další chody. (Vzhledem k tomu, že většina pokrmů byla stejně vařená, šlo o praktické opatření.) Stolovníci někdy brali vidličku nebo nůž do celé pěsti a čaj se podával v šálcích bez podšálků. Přestože se ostrovní strava zdála v mnoha ohledech dostatečná a pravidla ostrovního sto-

lování mohla být – a často bývala – dodržována do nejmenších detailů a velmi obezřetně, ostrované si uvědomovali, že celé jejich stravování se nejen liší od způsobu stravování britských středních tříd, ale někdy jej i jakýmsi způsobem znesvěcuje. Tento rozdíl obou způsobů byl snad nejpatrnější tehdy, když se jídlo podávané hostům jedlo současně i v kuchyni. (To nebylo tak vzácné, ale nedocházelo k tomu častěji jenom proto, že zaměstnanci dávali většinou přednost ostrovní stravě před pokrmy podávanými hostům.) V takových případech se kuchyňský díl pokrmu připravoval a servíroval po ostrovním způsobu, který nekladal žádný důraz na jednotlivé porce a více se věnoval na podávání jídla ze společného zdroje. V kuchyni se často podávaly zbylé kusy pečeně od kosti nebo rozlámané kousky zákusků – totéž jídlo, jaké se objevilo v restauraci, byť v poněkud jiném stavu; to však z hlediska zvyklostí ostrovní kuchyně nikoho neuráželo. A když moučník připravený z oschlých rohlíků a buchet neprošel zkouškou, zda je dost dobrý pro hosty, snědl se v kuchyni.

V kuchyni se objevovalo i domkářské ošacení a způsoby držení těla. Například i majitel hotelu někdy dodržel místní zvyk a nesundal si čepici, chlapci myjící nádobí někdy užívali kbelík na uhlí jako cíl dobře zamířeného plivance a ženy zaměstnané v hotelové kuchyni odpočívaly s nohama nahoře v pozicích nehodících se pro dámu.

Vedle těchto odlišností vyplývajících z odlišných kultur existovaly mezi způsoby kuchyně a hotelové recepce ještě další zdroje rozdílů, protože úroveň některých služeb poskytovaných nebo implikovaných v regionu hostů nebylo plně dosahováno v kuchyni. V prostoru určeném k mytí a ukládání nádobí se někdy na polévce, kterou ještě chtěli podávat, vytvořil škraloup plísně. Na kuchyňském sporáku se na konvici s vařící vodou sušily mokré ponožky – na ostrově běžná praxe. Čaj, i když si hosté řekli o čerstvém, se vařil v hrnci, jehož dno bylo pokryto vrstvou čajových lístků starých celé týdny. Čerství sledi se čistili tak, že se rozřízli a vnitřnosti byly vybrány starými novinami. Beztvaré, změkklé a načaté hromádky másla, zbylé na talířích v jídelně, se znovu uhnětlly, aby vypadaly čerstvě, a vyslaly se opět do služby. Z nazdobených moučníků, příliš dobrých na to, aby se jedly v kuchyni, se

před roznáškou hostům troufale po špetkách ochutnávalo. Během největšího provozu v jídelně se použité skleničky místo důkladného mytí někdy pouze vyprázdnily a otřely, aby se mohly co nejrychleji vrátit do oběhu.¹³

Množství způsobů, jimiž činnost v kuchyni vyvracela dojem vyvolávaný v regionu hostů, nám dovoluje pochopit, proč dveře vedoucí z kuchyně do jiných částí hotelu byly soustavně zdrojem nesvárů při organizaci práce. Servírky chtěly mít dveře otevřené, aby mohly snáze nosit plata s jídlem tam a zpět, získávat informace o tom, zda jsou hosté připraveni přijmout požadované služby, a udržovat co nejvíce možného kontaktu s osobami, o nichž se v práci chtějí něco dozvědět. Vzhledem k tomu, že servírky hrály před hosty roli služebných, cítily, že nemají co ztratit, když je hosté procházející kolem otevřených dveří zahlédnou v jejich vlastním prostředí. Na druhé straně majitelé chtěli mít dveře zavřené, aby role příslušníků střední třídy, kterou jim hosté přičítali, nebyla zdiskreditována odhalením jejich kuchyňských zvyklostí. Neminul snad jediný den, aby dveře někdo vztekle nezabouchl a někdo vztekle nerozrazil dokořán. Lítací dveře užívané v moderních restauracích by tento inscenační problém částečně vyřešily. Pomoci mohlo též malé prosklené okénko ve dveřích, které by fungovalo jako špehýrka – divadelní pomůcka užívaná mnoha malými podniky.

Další zajímavý příklad zákulisních potíží nacházíme v rozhlasové a televizní práci. V těchto situacích bývá zadní region definován jako všechna místa, která momentálně kamera nezabírá, nebo všechna místa mimo dosah „živých“ mikrofonů. Televizní hlasatel proto třeba může držet výrobek sponzora v napjaté ruce před kamerou a druhou rukou si může pro pobavení kolegů zacpávat nos, protože jeho obličej je již mimo záběr. Profesionálové vyprávějí samozřejmě množství historek o tom, jak lidé, kteří se domnívali být za scénou, byli ve skutečnosti v záběru či na mikrofonu a jak jejich zákulisní chování zdiskreditovalo definici situace předkládanou obecnstvu. Stěny, za nimiž se mohou pracovníci médií ukrývat, mohou být z technických příčin velmi zrádné a mají sklon zřítit se po stisknutí vypínače či otočení kamery. Umělci vystupující v médiích se musí s takovými nepředvídatelnými situacemi naučit žít.

Poněkud vzdálenější příklad mimořádných zákulisních potíží lze nalézt v architektuře některých nových komunálních bytů. Je to tím, že stěny, které jsou ve skutečnosti jenom tenkými přepážkami, dokáží oddělit domácnosti vizuálně, ale přitom propouštějí zvuky činnosti zadního i předního regionu do sousedních domácností. Britští badatelé zde užívají termínu „společná stěna“ a popisují její důsledky takto:

„Obyvatelé jsou si vědomi mnoha sousedních zvuků, které sahají od obvyklého hluku provázejícího oslavy narozenin až po zvuky každodenního chodu domácnosti. Dotazované osoby se zmiňují o rádiu, nočním pláči nemluvněte, kašli, pádu bot na zem při zouvání, dětech běžících nahoru a dolů po schodech či sem a tam po místnosti, brnkání na piano a smíchu či hlasitém hovoru. V manželské ložnici mohou být důvěrné zvuky od sousedů šokující: ‚Slyšíte dokonce, když jdou na nočník; až tak strašné to je. Je to příšerné‘ nebo znepokojivé: ‚Slyšel jsem, jak se v posteli hádají. Jeden si chtěl číst, druhý chtěl spát. Je trapné slyšet zvuky z ložnice, tak jsem postel otočil na druhou stranu‘... ‚Ráda si v posteli čtu, ale mám tenké uši a ruší mě, když je slyším, jak si povídají‘ nebo poněkud omezující: ‚Někdy je slyšíme říkat dosti intimní věci, jako třeba když manžel říkal své ženě, že ho její nohy studí. Najednou z toho máte pocit, že *vy sami* musíte důvěrnější věci jenom šeptat‘ a ‚Trochu nás to omezuje, máme pocit, jako bychom měli večer do vlastní ložnice jít po špičkách.‘“¹⁴

Sousedé, kteří se téměř vůbec neznají, se zde najednou ocitají v trapném postavení, kdy si uvědomí, že o sobě vzájemně vědí až příliš mnoho.

A nakonec ještě můžeme uvést příklad potíží se zákulisím, které vyplývají z nepředvídatelných situací nejvýše postavených osobností. Tyto osoby se mohou natolik přiblížit až jakési posvátnosti, že jediné odpovídající místo při veřejném vystoupení je pro ně pouze v centru doprovodu a celé slavnosti; může se pokládat za nevhodné, aby se takové osobnosti objevily před ostatními v jakémkoli jiném kontextu, vzhledem k tomu, že neformální vystoupení na veřejnosti se může pokládat za zdroj znevážení tajemných vlastností, jaké jsou jim připisovány. Členům obecnstva musí být proto zabráněno v přístupu na všechna místa, kde nejvyšší osob-

nosti odpočívají, a je-li místo odpočinku rozlehlé, jako tomu bylo v případě čínského císaře v devatenáctém století, nebo není-li zcela jasné, kde se osobnost bude nacházet, problémy s přístupem neoprávněných osob se mnohanásobně zvýší. Královna Viktorie proto například prosadila nařízení, že kdokoli ji na pozemcích paláce uvidí přijíždět v kočáru taženém poníky, musí odvrátit zrak nebo se vzdálit opačným směrem; i po velkých státnicích bylo proto někdy požadováno, aby odložili vlastní důstojnost a skočili za křoví, když se královna náhodou nečekaně přiblížila.¹⁵

Je pravdou, že některé z uvedených příkladů potíží se zachováním soukromí v zákulisí jdou poněkud do krajnosti, ale současně se zdá, že není možné nalézt žádné organizované společenství, kde by se nevyskytovaly určité problémy s kontrolou dění v zadním regionu.

Dvěma oblastmi ovládnání zákulisí jsou regiony práce a rekreace. Další oblast se naskytá díky velmi rozšířenému sklonu naší společnosti přenechávat účinkujícím kontrolu nad místem, kde vykonávají takzvané biologické potřeby. V naší společnosti představuje defekace činnost jednotlivce, která je definována jako neslučitelná s normami čistoty a čistoty vyjadřovanými v mnoha našich představeních. Taková činnost rovněž jednotlivce přinutí, aby se částečně svlékl a „vypadl ze hry“, to jest spustil ze svého obličejce výrazovou masku, již užívá v osobních interakcích. Současně je pro něj obtížné uvést svou osobní fasádu zpět do původní podoby v případě, že by vyvstala potřeba náhle zahájit interakci. I to je snad důvodem, proč jsou v naší společnosti dveře toalety opatřeny zámkem. Rovněž když je jednotlivec v posteli a spí, je z hlediska výrazovosti nehybný, a dokud se po probuzení ‚neprobere‘, není schopen zaujmout příslušnou pozici pro interakci či nasadit společenský výraz tváře, což opět vysvětluje, proč bývají ložnice odděleny od části domu, v níž probíhá aktivní činnost. Užitečnost takového odstupu ještě posiluje skutečnost, že k pohlavnímu styku většinou dochází také v ložnicích, a tato forma interakce rovněž neumožňuje svým účinkujícím okamžitě zahájit interakci jiného druhu.

Snad nejzajímavější dobou pro sledování řízení dojmů jsou okamžiky, kdy účinkující vystupuje ze zákulisí a vstupuje do míst

pro obecnost nebo naopak, protože v těchto momentech můžeme pozorovat obdivuhodné navlékání a snímání role. Příklad nám poskytuje Orwell, když píše o číšnicích pozorovaných ze zákulisního pohledu myče nádobí:

„Je velmi poučné sledovat číšníka vstupujícího do hotelové jídelny. Když prochází dveřmi, odehraje se s ním náhlá změna. Změní se mu úhel ramen; všechna špína, chvat a podráždění z něj v okamžiku spadnou. Pluje po koberci s vážným výrazem kněze. Vybavuji si, jak se jednou asistent našeho *maitre d'hotel*, prudký Ital, zastavil u dveří do jídelny, aby vyčinił učni, který rozbil láhev vína. Hrozil pěstí nad hlavou a křičel (dveře byly našťěstí víceméně zvukotěsné):

„Tu me fais – to si říkáš číšník, ty usmrkanej hajzlíku? Ty a číšník! Nehodíš se ani na to, abys drhnul podlahu v bordelu svý matky. Maquereau!“

Došel mu dech, obrátil se ke dveřím, a jak je otevíral, uštědřil mu poslední urážku stejným způsobem, jako Squire Western v *Tomu Jonesovi*.

Pak vstoupil do jídelny a proplouval jí s podnosem v ruce, elegantní jako labuť. O deset vteřin později se pokorně ukláněl před hostem. Nemohli jste si pomoci, ale když jste ho tak viděli uklánět se a usmívat se tím vlídným úsměvem dokonalého číšníka, muselo vás napadnout, že je host zahanben, je-li obsluhován takovým aristokratem.“¹⁶

Další příklad nám poskytuje jiný anglický níže postavený pozorovatel:

„Zmíněná pokojská – jmenovala se Addie, jak jsem zjistila – a dvě servírky se chovaly jako lidé hrající v nějaké hře. Vrazily do kuchyně, jako kdyby přicházely z jeviště do portálu, s podnosy vysoko nad hlavou a výrazem povýšenosti stále ještě na tváři; na chvíli se uvolnily při zmatku nakládání nových jídel a opět odpluly s výrazy připravenými na další výstup. Kuchař a já jsme zůstali jako rekvizitáři mezi troskami, a jako bychom zahlédli útržek jiného světa, téměř jsme poslouchali, zda neuslyšíme potlesk nám neviditelného obecnstva.“¹⁷

Úbytek domácího služebnictva vnutil rychlé proměny, o jakých se zmiňuje Orwell, i ženám v domácnosti ze středních tříd. Tako-

vá žena musí během servírování večeře přátelům zvládnout špinavou kuchyňskou práci tak, aby přitom dokázala měnit role služky a hostitelky, měnit oběma směry svou činnost, své způsoby a náladu, jak vchází do jídelny a opět z ní vychází. Příručky o etiketě poskytují užitečné rady pro usnadnění takových změn, například když navrhuji, že musí-li se hostitelka vzdálit na delší dobu do zákulisí, aby připravila ložnice, potom je dojem zachráněn, když hostitel zavede hosty na procházku do zahrady.

Hranice dělící přední a zadní region je doložena příklady ze všech oblastí naší společnosti. Jak jsme již uvedli, ve všech domácnostech, s výjimkou těch nejchudších, jsou koupelna a ložnice místy, z nichž může být obecnost v dolních patrech vyloučeno. Těla, která jsou omývána, oblékána a líčena v těchto místnostech, mohou být přátelům prezentována v místnostech jiných. V kuchyni se samozřejmě s jídlem děje to, co s lidským tělem v koupelně a ložnici. Ve skutečnosti právě přítomnost těchto scénických prostředků odlišuje životní prostředí středních tříd od prostředí tříd nižších. Přitom ale ve všech třídách naší společnosti existuje tendence dělat rozdíl mezi přední a zadní částí exteriéru obytných prostor. Průčelí bývá relativně dobře omítnuté, opravené a úpravné; zadní část bývá relativně nevábná. Tomu odpovídá, že osoby pokládané společensky za dospělé vstupují předním vchodem, zatímco společensky nedokonalé osoby – služebnictvo, rozvážková služba a děti – vcházejí zadem.

Zatímco takovéto scénické uspořádání v místě bydliště a jeho okolí je nám důvěrně známé, už méně si uvědomujeme jiná scénická uspořádání. V amerických obytných čtvrtích si osmi až čtrnáctiletí chlapi a další obyčejné osoby uvědomují, že zadní uličky a průchody vždy někam vedou a dají se používat; tato možnost se jim před očima otevírá velmi živoucím způsobem, který zmizí, když dospějí. Podobně správci a uklízečky jasně vnímají malá dvířka vedoucí do zadních traktů obchodních budov a jsou důvěrně obeznámeni s nedůstojným dopravním systémem, v jehož rámci skrytě přemísťují špinavé čisticí pomůcky, velké rekvizity a sami sebe. Podobně je vše uspořádáno v obchodech, kde místa za pultem a ve skladu slouží jako zadní region.

Vzhledem k hodnotám té které společnosti je zjevné, že záku-

lisní charakter určitých míst je do nich fyzicky zabudován a že ve vztahu k sousedním oblastem jsou tato místa nevyhnutelně zadním regionem. V naší společnosti to často naznačuje i výtvarné řešení budov, kde jsou tmavé barvy a holé cihlové zdivo vyčleněny pro provozní části a světlá omítka pro přední region. Trvalost tomuto rozdělení dodává napevno umístěné vybavení. Zaměstnavatelé tuto rovnováhu doplňují tím, že pro práci v zadním regionu najímají osoby s nežádoucím vzhledovými rysy, a osoby, které „udělají dobrý dojem“, umísťují do předních regionů. Nevýrazně vyhlížejících záložních pracovních sil je možné využít nejen k činnosti, která musí být před obecností skryta, ale rovněž k činnosti, která může, ale nemusí být skrývána. Jak poznamenává Everett Hughes,¹⁸ mohou černošští zaměstnanci v amerických továrnách snáze dosáhnout určitého postavení, pokud, jako je tomu v případě lékáren, mohou být odděleni od hlavních prostor továrny. (To vyžaduje určité rozřídění prostředí, o němž se dobře ví, ale je málo prozkoumané.) A často se očekává, že ti, kdo pracují v zákulisí, budou plnit technické normy, zatímco pracovníci v předních regionech splní normy výrazové.

Úprava interiéru a rozmístění pevného inventáře v místě, kde se obvykle odehrává konkrétní představení, stejně jako účinkující a představení, které zde můžeme obvykle nalézt, jako by toto místo nějak začarovali; i v době, kdy tam obvyklé představení neprobíhá, si místo ponechává určitou část charakteru předního regionu. Například katedrála nebo školní třída si ponechávají něco ze své atmosféry i v době, kdy jsou v nich třeba jen opraváři, a i když se tito muži při práci nechovají se vší uctivostí, jejich neuctivost má svou strukturu a konkrétně je zaměřena na to, co by svým způsobem měli pociťovat, ale co necítí. Rovněž tak určité místo může být natolik identifikováno jako skrýš, kde není třeba dodržovat určité normy, že zůstane pevně spojené s identitou zadního regionu. Jako příklad můžeme uvést lovecké chaty nebo šatny na sportovištích. I letoviska jako by napevno přijímala krajní liberálnost v předním regionu, když dovolují jinak konvencí dbalým lidem objevovat se na veřejných místech v oblečení, které by jindy v přítomnosti cizích lidí na sebe nevzali. Podobně lze najít i místa, kde se sdružuje podsvětí, a do-

konce celé zločinecké čtvrti, kde jednotlivci nepotřebují zachovávat zdání, že jsou „čisti“. Zajímavý příklad údajně existoval v Paříži:

„Aby se stal v sedmnáctém století člověk dokonalým argotierem, musel nejen prosit o almužnu jako obyčejný žebrák, ale musel rovněž nabýt obratnosti kapsáře a zloděje. Těmto uměním se naučil v místech, která sloužila za obvyklá dějiště schůzek té nejnižší společenské spodiny a která byla obecně známa jako *Cours des Miracles*. Tyto domy, nebo spíše útočiště, byly nazývány Dvory zázraků, máme-li věřit spisovateli z počátku sedmnáctého století, „protože povaleči... a další, kteří byli po celý den ochrnutí, zmrzačení, opuchlí a vůbec postižení všemožnými tělesnými chorobami, přišli večer domů a pod paží si nesli svíčkovou, jehněčí kýtu či skopovou nohu, neopomněli na láhev vína visící jim u pasu a při vstupu do dvora odhodili berle, vrátili se ke svému vzhledu překypujícímu zdravím a vitalitou a v období bujarého bakchického veselí začali tančit všemožné druhy tanců se svými trofejemi vysoko nad hlavou, zatímco jim hostitel připravoval večeri. Může snad být většího zázraku, než jaký byl k vidění v tomto dvoře, kde mrzáci vstanou a chodí?“¹⁹

V zadních regionech, jako je tento, určuje tón celé interakce samotná skutečnost, že nikdo neusiluje o dosažení důležitého dojmu, a vede všechny přítomné k tomu, aby jednali, jako kdyby byli důvěrnými přáteli ve všech záležitostech.

Určité místo sice bývá identifikováno jako přední nebo zadní region výkonu, s nímž je pravidelně spojováno, avšak přesto existuje mnoho regionů, které v určitou dobu a v určitém smyslu fungují jako přední regiony a jindy a v jiném smyslu se stávají regiony zadními. Proto soukromá kancelář ředitele je zcela jistě předním regionem, v němž je status organizace intenzivně vyjadřován prostřednictvím kvality kancelářského nábytku. Ale přítom právě zde si ředitel může odložit sako, uvolnit kravatu, mít po ruce láhev likéru či se chovat kamarádsky nebo dokonce i hlučně s kolegy jeho vlastního kalibru.²⁰ Také podnik, který používá ke korespondenci s osobami nepatřícími ke společnosti kvalitní papír se záhlavím, se může řídit následující radou:

„Papír pro vnitropodnikový styk je omezen ekonomikou spíše

než etiketou. Levný papír, barevný papír, papír z jedné strany potištěný – to vše je přijatelné, když se to „udrží v rodině“.“²¹

Týž zdroj přitom uvádí, že existují určité meze této zákulisní definice situace:

„Zápisníky s vlastní hlavičkou, jaké se v kanceláři užívají většinou k rychlým poznámkám, mohou být rovněž praktické a neomezeně užívané. Ovšem s jednou výstrahou: služebně nejmladší osoby by si neměly takové zápisníky, jakkoli praktické, objednávat samy. Stejně jako koberec na podlaze nebo jmenovka na dveřích je osobní zápisník v některých kancelářích symbolem vyššího postavení.“²²

Podobně v neděli dopoledne může celá domácnost využít zdi domu jako opony zastírající uvolněnou nedbalost v oblečení a společenském úsilí a rozšířit na všechny pokoje neformálnost, která se obvykle omezuje pouze na kuchyň a ložnice. Ve Spojených státech ve čtvrtích středních tříd mohou dopoledne matky definovat hranici mezi dětským hřištěm a domem jako zákulisí, protože tuto hranici přecházejí v džínách, teniskách, téměř nenalíčené a s cigaretou visící na dolním rtu, tlačí dětský kočárek a otevřeně se baví s ostatními matkami o svých problémech. Rovněž v dělnických *quartiers* v Paříži mají ženy časně ráno pocit, že mají právo rozšířit své zákulisí na okruh obchodů v sousedství, a v pantoflích, županu, se sítkou na vlasech a nenalíčené cupají pro čerstvé mléko a chleba. Ve velkých amerických městech se můžeme setkat s modelkami, jak oblečené do šatů, v nichž budou fotografovány, opatrně spěchají těmi nejnoblešnějšími ulicemi, jako by ani nevnímaly lidi kolem sebe; v ruce mají krabici s kloboukem, účes jim chrání síťka, nenesou se tak, aby působily efektně, ale tak, aby neporušily svůj zevnějšek cestou k budově, před níž začne jejich skutečné, fotografované představení. A kromě toho je samozřejmé, že region, který je pevně ustaven jako přední region pravidelného výkonu nebo pravidelně naplňované role, často před každým představením a po něm funguje jako zadní region, protože v těchto chvílích zde mohou probíhat opravy, renovace a přestavování trvalého vybavení nebo zde mohou účinkující pořádat zkoušky. Abychom se o tom přesvědčili, stačí, abychom nahlédli do restaurace, obchodu nebo domova několik minut před

tím, než se nám tyto instituce pro příslušný den otevřou. Obecně řečeno tedy musíme mít na mysli, že když hovoříme o předním nebo zadním regionu, hovoříme o něm z hlediska konkrétního výkonu a hovoříme o funkci, jíž dané místo náhodou slouží v době podávaného výkonu.

Zmínili jsme se o tom, že osoby spolupracující na prezentaci stejného týmového výkonu bývají vůči sobě navzájem v důvěrném vztahu. Tato familiárnost bývá vyjadřována pouze v nepřítomnosti obecenstva, protože jinak by jednotlivec a jeho týmový spoluhráč budili dojem, který obvykle odporuje tomu dojmu, jaký chce jednotlivec v obecenstvu vzbudit. Vzhledem k tomu, že zákulisí je většinou členům obecenstva nepřístupné, můžeme právě zde očekávat projevy vzájemné důvěrnosti určující tón společenského styku. Naopak v předním regionu můžeme očekávat, že převáží formální tón.

V celé západní společnosti jako by existoval jeden neformální, zákulisní jazyk či chování, a jiný jazyk či chování pro příležitost, kdy je výkon prezentován. Zákulisní jazyk zahrnuje vzájemné tykání, spolupráci při rozhodování, užívání hrubého jazyka, otevřeně sexuální poznámky, komplikované nadávky, kouření, neupravené neformální oblečení, „hovnění si“ při sezení nebo stání, užívání dialektu či nespisovného jazyka, drmolání a křik, hravou agresivitu a „blbnutí“, bezohlednost vůči druhým při bezvýznamných, ale potenciálně symbolických činech, drobné fyzické projevy jako mručení, pohvizdování, žvýkání, okusování předmětů, říhání a ulevování plynatosti. Jazyk a chování předního regionu se vyznačuje absencí (a někdy opakem) těchto projevů. Obecně shrnuto je zákulisní chování takové, které povoluje méně významné činy, jež je možné snadno pokládat za symboly intimnosti a neúcty vůči ostatním přítomným a vůči regionu, zatímco chování v předním regionu takovéto potenciálně urážlivé činy nepřipouští. Zde je možné poznamenat, že zákulisní chování se vyznačuje tím, co psychologové nazývají „regresivním“ charakterem. Otázkou samozřejmě zůstává, zda zákulisí jednotlivci poskytuje příležitost k regresi, nebo zda je regrese, v klinickém slova smyslu, zákulisním chováním, vyvolaným při nevhodných příležitostech motivy, které nejsou společensky přijatelné.

Uplatňováním zákulisního stylu může jednotlivec změnit jakýkoli region v zákulisí. Zjišťujeme tudíž, že v mnoha organizovaných společenstvích si účinkující přivlastní část předního regionu a tím, že se v této části budou chovat familiárním způsobem, ji symbolicky odříznou od zbývající části regionu. Například v některých amerických restauracích, především těch, jimž se říká „jednoruké putyky“, se zaměstnanci sdružují v nejbližším boxu ode dveří nebo v boxu nejbližší kuchyni a chovají se tam, alespoň v určitých ohledech, jako kdyby byli v zákulisí. Podobně v letadlech při večerních poloprázdných letech se letušky po vykonání úvodních povinností mohou sejít na nejnadhodnějším sedadle, přezout se z předpisových lodiček do polobotek, zapálit si cigaretu a vytvořit si tam tlumený kroužek neslužebního odpočinku, který někdy mohou dokonce rozšířit i na jednoho či dva nejbližší cestující.

Je důležité, abychom nepředpokládali, že nám konkrétní situace poskytne příklady čistého neformálního nebo formálního jednání, i když obvykle existuje tendence posunout definici situace jedním z těchto směrů. S nejčistšími příklady se nesetkáme proto, že členové týmu ve vztahu k jednomu výkonu budou do určité míry účinkujícími a obecenstvem výkonu jiného, a účinkující a obecenstvo dalšího výkonu budou opět při jiném výkonu do určité, byť sebemenší míry, týmovými spoluhráči. Proto můžeme v konkrétní situaci očekávat převahu jednoho stylu nad druhým, s určitými pocity viny nebo pochyb, pokud jde o kombinaci nebo rovnováhu, jíž je mezi těmito dvěma styly dosaženo.

Chtěl bych zdůraznit skutečnost, že činnost v konkrétní situaci je vždy kompromisem mezi formálním a neformálním stylem. Běžně se uvádějí tři faktory omezující zákulisní neformálnost. Za prvé, když obecenstvo není přítomno, každý z členů týmu bude chtít pravděpodobně udržet dojem, že mu mohou být svěčena tajemství týmu a že není pravděpodobné, že by se špatně zhostil své role, až bude obecenstvo přítomno. Zatímco každý z členů týmu bude chtít, aby se o něm obecenstvo domnívalo, že je kladným hrdinou, pravděpodobně bude současně chtít, aby ho ostatní členové týmu pokládali za loajálního a disciplinovaného účinkujícího. Za druhé, v zákulisí často nastanou okamžiky, kdy si budou

účinkující muset vzájemně dodávat odvalu a zachovávat dojem, že výkon, který má být předveden, dopadne dobře nebo že výkon, který právě prezentovali, nebyl nakonec tak špatný. Za třetí, pokud jsou členy týmu zástupci fundamentálně odlišných společenských skupin, jako například různých věkových kategorií či etnik a podobně, pak svobodu zákulisní činnosti omezí určité hranice ponechané na volném uvážení týmu. Zde je nepochybně nejvýznamnějším předělem pohlaví, protože se zdá, že neexistuje žádná společnost, v níž by se příslušníci opačného pohlaví bez ohledu na to, jak jsou si blízcí, nesnažili jeden před druhým vzbudit určitý dojem. O loděnicích na Západním pobřeží Spojených států se například dozvíme následující:

„V obvyklých vztazích k dělnicím byla většina mužů zdvořilá a dokonce galantní. Jak ženy postupně pronikaly do trupů lodí a vzdálenějších dílen loděnice, muži přátelsky snímali ze zdí své galerie nahotinek a pornografických obrázků a ukládali je do tmy beden s nářadím. V úctě před přítomnými ‚dámami‘ se zlepšily společenské způsoby, tváře byly častěji holeny a jazyk se zklidnil. Tabu uvalené na neslušnou řeč v doslechu žen bylo tak důsledné, že to bylo až k smíchu, i proto, že ženy samotné často podávaly slyšitelný důkaz o tom, že zakázaná slova jim nejsou ani neznámá, ani je nevyvádějí z míry. Přesto jsem často viděl muže, kteří si chtěli ulevit jadrnou řečí a měli pro to i dobrý důvod, jak se zarděli náhlým zahanbením a ztlumili hlas do pouhého mumlání, když si uvědomili přítomnost ženského obecenstva. Během společného oběda, při běžném hovoru v každou volnou chvíli a ve všem, co náleželo k důvěrnému společenskému kontaktu i ve zcela nedůvěrném prostředí loděnice, zachovávali muži téměř zcela nezměnný vzorec chování, který uplatňovali i doma; respekt vůči slušné ženě a dobré matce, opatrné přátelství k sestře a třeba i potřebu chránit nezkušenou dceru.“²³

Chesterfield si všímá podobných jevů v jiné společnosti:

„Ve smíšených společnostech lidí vám rovných (protože ve smíšených společnostech jsou si všichni do určité míry rovni) je povolena větší svoboda a uvolněnost; ty mají ale rovněž své hranice uvnitř *bienséance*. Je zde nutná společenská úcta; můžete skromně přijít s vlastním předmětem konverzace, musíte si však

dát velký pozor *de ne jamais parler de cordes dans la maison d'un pendu*. Vaše slova, gesta a postoje mají větší stupeň volnosti, i když zdaleka ne volnosti neomezené. Můžete mít ruce v kapsách, šňupat tabák, sedět, stát, přecházet, jak se vám zlíbí; jsem však přesvědčen, že byste nepokládali za velmi *bienséant*, kdybyste si hvízdali, nasadili si klobouk, povolili si podvazky nebo pásek, lehli si na gauč, do postele nebo se váleli v lenošce. To jsou nedbalosti či svobody člověku dostupné jen tehdy, když je zcela sám; pro nadřízené jsou nactiutřačné, pro vám rovné šokující a nechutné, a pro podřízené brutálně urážlivé.“²⁴

Totéž dokládají i Kinseyho informace o rozsahu tabu nahoty mezi manžely, především u starší generace americké dělnické třídy.²⁵ Cudnost zde samozřejmě není jedinou řídící silou. Dvě dotazované ženy na Shetlandských ostrovech například uváděly, že budou po své blízcí se svatbě vždy na noc oblékat noční košili – ne z pouhé cudnosti, ale proto, že jejich postavy se příliš vzdalovaly tomu, co pokládaly za moderní ideál městské krásy. Mohly jmenovat jednu či dvě přítelkyně, které, jak tvrdily, neměly vůbec zapotřebí takovou zjemnělost; dá se tedy předpokládat, že náhlý úbytek váhy by býval mohl zmenšit i jejich vlastní cudnost.

Když tvrdíme, že účinkující jednají relativně neformálním, familiárním a uvolněným způsobem, když jsou v zákulisí, a že jsou ve střehu, když podávají výkon, neměli bychom předpokládat, že příjemné mezilidské jednání – zdvořilost, vřelost, štědrost a potěšení ze společnosti druhých – jsou vždy vyčleněny pouze pro zákulisí a že podezíravost, snobismus a demonstrace vlastní autority jsou vyhraněny pro chování v předním regionu. Často se zdá, že veškeré nadšení a živý zájem, kterého jsme schopni, si ponecháváme pro ty, před nimiž předvádíme nějaký výkon, a že nejspolehlivějším znamením zákulisní solidarity je pocit, že v zákulisí je bezpečně sklouznout do nespolečenské nálady a nabručené tiché podrážděnosti.

Je zajímavé povšimnout si toho, že zatímco každý tým bude v takovém postavení, kdy si uvědomuje neslušné „nepředváděné“ aspekty svého vlastního zákulisního jednání, pravděpodobně nebude v takovém postavení, aby dospěl k podobnému závěru o týmech, s nimiž je v interakci. Když žáci opustí třídu a vyběhnou

ven na přestávku naplněnou důvěrností a nezbednostmi, většínou si neuvědomují, že jejich učitelé se uchýlili do sborovny, kde nadávají a pokušují při podobném odpočinku vyplněném zákulisním jednáním. Samozřejmě víme, že tým o pouhém jednom členu může sám na sebe pohlížet velmi pochmurně a že nemálo psycho-terapeutů nachází zaměstnání v rozptylování tohoto pocitu viny a vydělává si na živobytí tím, že jednotlivcům sděluje skutečnosti ze života jiných lidí. Za tímto uvědoměním si sebe sama a iluzemi o druhých se skrývá jeden z důležitých základních bodů a příčin zklamání společenské mobility, ať už jde o mobilitu vzestupnou, sestupnou nebo na stejné úrovni. Ve snaze uniknout ze světa dvou tváří odlišného chování v předním a zadním regionu mohou mít jednotlivci pocit, že v novém postavení, o něž usilují, budou osobou v tomto postavení spatřovanou a nebudou nuceni být současně účinkujícím. Když se do nového postavení dostanou, samozřejmě zjistí, že jejich nová situace je v řadě ohledů nečekaně podobná situaci předchozí; obě počítají s prezentací fasády obecnosti a s tím, že se jednotlivci zúčastní opovrženého, klevetivého předvádění divadla.

Někdy se má za to, že obhroublá familiárnost je pouze záležitostí kultury, charakteristikou dejme tomu dělnických tříd a že se příslušníci vyšších vrstev tímto způsobem nechovají. Hlavní je samozřejmě to, že osoby ve vyšším postavení většinou fungují v malých týmech a tráví podstatnou část dne mluvenými výkony, zatímco dělníci bývají příslušníky velkých týmů a tráví většinu dne v zákulisí či podáváním nemluvených výkonů. Čím se tedy jednotlivci ocitá na pyramidě statusu výše, tím menší je počet osob, vůči nimž může být familiární, tím méně času tráví v zákulisí a tím je pravděpodobnější, že se od něj bude vyžadovat zdvořilost a korektnost. Avšak ve vhodnou dobu a v pravé společnosti i ti nejposvátnější účinkující budou jednat značně vulgárním způsobem a bude to od nich i vyžadováno. Z numerických a strategických důvodů se však patrně dozvíme, že dělníci užívají zákulisního jednání, a pravděpodobně nám zůstane utajeno, že lordi se chovají podobně. Zajímavý krajní případ této situace najdeme u hlav států, které nemají žádné týmové spoluhráče. Tito jednotlivci někdy využívají svity přátel, jimž udělí čestné postavení tý-

mového spoluhráče ve chvílích vhodných pro uvolněný odpočinek, což je případem funkce „mladšího partnera“, již jsme zvažovali již dříve. Tento úřad často vyplní dvorní štolbové, jak dokládá Ponsonby ve svém popisu návštěvy krále Edwarda v roce 1904 na dánském dvoře:

„Večeře se sestávaly z několika chodů a mnoha druhů vína a obvykle trvaly půldruhé hodiny. Všichni jsme pak zavěšeni jeden do druhého vešli do přijímacího salonu, kterým opět procházel dánský král a celá dánská královská rodina. V osm jsme se uchýlili do vlastních komnat, abychom si zakouřili, ale vzhledem k tomu, že nás doprovázela dánská svita, konverzace se omezovala na zdvořilé dotazy na zvyklosti v obou zemích. V devět jsme se vrátili do přijímacího salonu, kde se hrály společenské hry, většínou karetní lu bez sázek.

V deset jsme byli laskavě propuštěni a mohli jsme odejít do svých komnat. Tyto večery byly pro všechny velkým utrpením, ale král se choval jako andílek, hrál whist, který byl tenkrát již značně zastaralý, s velmi malými vklady. Po týdnu se však rozhodl, že začne hrát bridž, ovšem až poté, co se dánský král odebere na lůžko. Absolvovali jsme obvyklou rutinu do deseti hodin a pak do králových komnat přišel princ Demidoff z ruské delegace a hrál bridž s králem, Seymourem Fortescuem a se mnou se značně vysokými vklady. Pokračovali jsme v tom až do konce návštěvy a bylo nám velkým potěšením odpočinout si od strnulosti dánského královského dvora.“²⁶

V otázce zákulisních vztahů se musíme věnovat ještě poslednímu bodu. Když uvádíme, že osoby, které spolupracují na předvedení výkonu, si mohou vzájemně sdělovat důvěrnosti, pokud není přítomné obecnost, musíme připustit, že si člověk může natolik uvyknout na činnost v předním regionu (a na povahu předního regionu), že se může stát nutností, aby svůj odpočinek řídil stejně, jako by to byl výkon. Člověk může pociťovat povinnost vystoupit v zákulisí z role a jednat familiárním způsobem, což může být ještě větší pózou než výkon samotný, od nějž si má v zákulisí odpočinout.

V této kapitole jsme se věnovali užitečnosti kontroly nad zákulisím a dramaturgickým potížením, které nastanou po ztrátě kontroly

Ve spolupráci s katedrou autorské tvorby a pedagogiky DAMU
vydalo

díky laskavému příspěvku Hlavního města Prahy
a Nadace Open Society Fund

Adresa: Studio Ypsilon, Spálená 16, 110 00 Praha 1
Distribuce: Kosmas, Lublaňská 34, Praha 2

Z anglického originálu *The Presentation of Self in Everyday Life*,
Penguin Books, 1990
přeložila Milada McGrathová
Odpovědný redaktor Jan Hančil
Obálka Bohumil Franc s použitím kresby Jana Schmida

Sazba z písma Times New Roman *Martin Třešňák*
Produkce *Marek Livora*
Vytiskla *Tiskárna Dr. Eduard GRÉGR a syn, s.r.o.*,
Hájkova 2, 120 00 Praha 2
Vydání první